

Рецензія на книгу

ВЕРГУНОВ В. А. ІСТОРІЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ДОСЛІДНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ. У 3 ч. / НААН, ННСГБ. Київ : Аграрна наука, 2018.
Ч. 1 : ТВОРЦІ ТА РОЗБУДОВНИКИ (БІБЛІОГРАФІЧНІ НАРИСИ). 604 с. ;
Ч. 2 : НАУКОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ДОСЛІДНОЇ СПРАВИ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.). 616 с. ;
Ч. 3 : УРЯДОВІ ПОСТАНОВИ. ВІДОМЧІ РІШЕННЯ. АРХІВНІ МАТЕРІАЛИ. 504 с. (Іст.-бібліогр. сер. «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії» ; кн. 106)

Сучасний процес державотворення в Україні спонукає до неупередженого, об'єктивного аналізу, правдивої переоцінки її історичного розвитку. Оскільки на всіх його етапах Україна була і залишається країною сільськогосподарською, на перший план висувається проблема історичної реконструкції поступу аграрної науки та сільськогосподарської дослідної справи. Безсумнівно, в умовах багатовекторності політики та постійних реформацій усіх складових економіки, галузеве дослідництво продовжуватиме розвиватися, з'являтимуться нові імена видатних українських учених з їхніми відкриттями на ниві агрономії, зоотехнії, ветеринарії, механізації, меліорації тощо.

Окреслення подальших ефективних шляхів розвитку аграрної науки не можливе без вивчення та актуалізації кращих надбань передового світового і вітчизняного досвіду. У цьому ключі вагомого значення набуває монографія доктора сільськогосподарських наук, професора, академіка НААН В.А. Вергунова «Історія сільськогосподарської дослідної справи в Україні». Варто зазначити, що вченим створено єдиний в країні Інститут історії аграрної науки, освіти та техніки, визнаний не тільки на пострадянському просторі, а й у провідних країнах Європи. Він є фундатором нового напрямку і власної наукової школи у вітчизняному природознавстві – вивчення історії аграрної науки, освіти та техніки. В.А. Вергунов – автор понад 1200 наукових, науково-популярних, монографічних видань, окремих статей до енциклопедичних видань, журналістських публікацій, бібліографічних покажчиків, підручників,

навчальних посібників для вищих навчальних закладів, більша частина яких присвячена становленню і розвитку вітчизняної аграрної науки.

Підготовлене академіком В.А. Вергуновим видання у трьох частинах є логічним доповненням започаткованих автором розвідок, зокрема попереднього монографічного видання «Сільськогосподарська дослідна справа в Україні від зародження до академічного існування: організаційний аспект» (2012). Доповнивши попереднє видання змістовними фактами та їхнім аналізом, розширивши його додатковими розділами, автор прагнув найповніше висвітлити ті багатоаспектні етапи розвитку аграрної науки, що позначені суттєвими трансформаціями та сприяли змінам не лише в сільському господарстві, а й у життєдіяльності суспільства в цілому.

Хронологічні межі рецензованої роботи охоплюють історичний відрізок від зародження – до початку ХХІ ст. Протягом цього періоду на українських землях відбуваються помітні зміни, слідом за європейськими державами, щоправда, з певним часовим відставанням, здійснюються аграрні реформи у формах землеволодіння, землекористування, а також у сфері сільськогосподарської дослідної справи та освіти.

Незважаючи на те, що монографія доповнює вже створену вченим історіографічну базу, вона є вагомим внеском у розвиток історії аграрної науки України, зразком коректного й толерантного ставлення до культурної спадщини та її переосмислення. Необхідно наголосити, що у вивченні історії вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи монографічне дослідження має наукову новизну і є якісно новим кроком у постановці проблеми, адже спирається на наскрізний підхід, що дає можливість автору об'єднати в один ланцюг події з історичного минулого, змістовно та ідейно збагатити широку й подекуди суперечливу панораму подій на основі стрижневої національної ідеї.

Академік В.А. Вергунов розробив оптимальну структуру монографії, що відповідає поставленим дослідницьким завданням. Перша її частина присвячена ста видатним фундаторам сільськогосподарської дослідної справи, які, на думку автора, своїми здобутками в галузі аграрної науки, прославили Україну.

Першочергова увага приділялася класикам як української, так і російської аграрної науки, які прославляли Україну, словом і ділом, незважаючи на зміни політичного устрою країни. Це такі відомі вчені, як: П.А. Власюк, Є.П. Вотчал, К.К. Гедройц, О.І. Душечкін, Й.І. Жилінський, А.Є. Зайкевич, М.М. Кулешов, М.Г. Ліванов, О.Г. Набокiх, І.Є. Овсинський, П.І. Прокопович, В.М. Ремесло, Б.М. Рожественський, О.Н. Соколовський, В.Є. Таїров, С.М. Ходецький, В.Я. Юр'єв та інші. В. А. Вергуновим узагальнено їх творчі здобутки як в організації, так і в розробленні теоретичних і методологічних засад галузевого дослідництва на українських землях.

Як позитивну сторону даного дослідження розглядаємо той факт, що автор не оминув своєю увагою видатних представників вітчизняної аристократичної еліти, які долучилися до започаткування системних галузевих досліджень на теренах України. Йдеться про графа О.О. Бобринського, князя А.Е. Гагаріна, графа Б.С. Тишкевича, князів П.П. Трубецького, В.О. Кудашева, С.О. Кудашева, протоієрея А.О. Самборського, графа О.О. Шмідта і тих визначних учених-аграріїв та педагогів, що пішли з життя до подій 1917 р.: В.Г. Бажаєва, К.А. Вернера, П.А. Гордєєва і П.М. Дубровського.

На наш погляд, особливо цінною є інформація про учених-аграріїв, які творили на благо радянської України, але стали жертвами сфабрикованих політичних репресій у 30-х рр. ХХ ст. Це, передусім, В.В. Вінер, Є.В. Оппоков, М.В. Рево, А.К. Скороходько, А.М. Сліпанський, В.В. Таланов, С.М. Тулайков, О.А. Яната.

Автор дотично розглядає розвиток сільськогосподарської дослідної справи в умовах еміграції вітчизняних учених і спеціалізованих інституцій. Окремі відомості про їх діяльність представлені у розрізі окремих персоналій – творців та розбудовників галузевого дослідництва в Україні. Ученим зазначено, що українська сільськогосподарська дослідна справа як галузь знань та організація в еміграції розвивалася у форматі міжнародних норм взагалі та чинного законодавства тієї чи іншої країни, де мешкали українці. Здебільшого так відбувалося стосовно галузевого дослідництва у Чехословаччині, Німеччині, Польщі та США.

Друга частина монографії присвячена загальній характеристиці етапів зародження, становлення й розвитку сільськогосподарської дослідної справи в Україні з деталізованою оцінкою окремих аграрних реформ, у першу чергу, столипінської, на перебіг подій, у тому числі для організації наукового забезпечення галузі. При визначенні поняття «сільськогосподарська дослідна справа» як галузі знань В.А. Вергунов розглядає його у поєднанні з іншим – «сільське господарство». З цією метою аналізуються визначення, зроблені іншими вченими у монографічних, періодичних виданнях та підручниках, а також викладені свого часу в енциклопедичних і довідкових виданнях, максимально залишаючи незмінним їх зміст шляхом прямого цитування та мінімальними авторськими коментарями з метою не нав'язування власної думки, а об'єктивного сприйняття кожним зацікавленим у такій формі дослідження історії галузевого дослідництва. Представляється науково обґрунтованою запропонована автором періодизація становлення і розвитку сільського господарства в Україні, галузевого дослідництва як організації та галузі знання. Враховуючи видатний внесок професора В.В. Докучаєва та академіка В.І. Вернадського у становлення вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи як галузі знань і особливо організації, контекстово і ґрунтовно розглянута їх діяльність на цій ниві у спеціальному розділі.

Не перевантажуючи виклад детальним описом усіх змін та подій, розглянута діяльність органів виконавчої та законодавчої гілок влади у вигляді історико-документального дослідження, що безпосередньо вплинула на подальший розвиток сільськогосподарської дослідної справи як організації. Особлива увага приділена взаємовідносинам між системою влади та інституціями галузевого дослідництва щодо еволюції функцій і завдань на різних етапах розвитку країни з максимальним персоніфікованим наповненням. Для дослідження розвитку сільськогосподарської дослідної справи в Україні як організації автором застосовано контекстовий підхід щодо державницького впливу через законодавчі рішення, постанови і накази, які концептуально вплинули на її організаційну побудову та структурні зміни за весь період існування.

Цілком закономірно, досліджуючи питання, пов'язані зі становленням й розвитком сільськогосподарської дослідної справи, авторська увага зосереджувалася лише на тих регіонах, де відбувалися визначальні для сучасної організації галузевого дослідництва події. Тому в монографії практично не відображена історія аграрного дослідництва Буковини, Закарпаття та Галичини. Автор побіжно розглядає діяльність окремих дослідницьких інституцій, що діяли на цих територіях і організаційно збереглися до сьогодні. Незважаючи на власну історію їх появи, в контексті законодавчих вимог згаданих держав, формально після 1939 р. здебільшого вони розвивалися за російською моделлю або підходами ведення сільськогосподарської дослідної справи як організації. У спеціальний підрозділ монографії виділено питання щодо організаційної побудови ведення сільськогосподарської дослідної справи на Кримському півострові, що обумовлено, в першу чергу, особливостями її зародження та становлення у цьому регіоні України.

До третьої частини монографії увійшли документи і матеріали з фондів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Центрального державного архіву громадських об'єднань України, Державного архіву Харківської області, архівів Президії НАН України, Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва; зі збірників законів і розпоряджень Робітничо-Селянського уряду України, зібрань постанов уряду Української Радянської Соціалістичної Республіки. Широко представлені також відомості з енциклопедичних, монографічних та періодичних видань. Варто зазначити, що значна частина документів вводиться до наукового обігу вперше.

Із методологічного погляду праця має послідовний системно-науковий характер, оскільки в ній наявна «просторова» логіка викладення змісту дослідження та його розподіл за «часовим» критерієм – від зародження до позиціювання кращих вітчизняних надбань у світовому вимірі. На нашу думку, саме глибоке розкриття змістового наповнення зазначених векторів проблеми дає змогу розглядати монографію як фундаментальне дослідження еволюції наукової думки щодо однієї із найбільш пріоритетних галузей – сільського

господарства України. Таким чином, цінність монографії академіка В.А. Вергунова полягає не тільки в її змістовому потенціалі, але й у методологічному значенні.

Монографічне видання сприятиме розширенню джерельного запасу знань щодо становлення й розвитку галузевої наукової думки, виявленню динаміки змін пріоритетних наукових напрямів, актуалізації окремих проблем історії вітчизняної аграрної науки. На основі головних ідей, які висунув автор, його учнями та послідовниками буде проведено ще багато наукових досліджень як загальнотеоретичної спрямованості, так і прикладної.

Варто зазначити, що дослідження написане літературною мовою, має логічний і послідовний стиль викладу матеріалу й може бути рекомендоване науковцям, історикам природознавства, аспірантам, докторантам, викладачам, спеціалістам аграрної науки, які вивчають історію розвитку вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи, а також усім, хто цікавиться минулим України й не байдужий до сьогодення й майбутнього нашої держави.

**Доктор історичних наук,
професор, академік НАПН України,
ректор ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»**

В.П. КОЦУР